

צבי רייזמן

מחבר ספרי רץ כצבי (י"ד חלקים)
איש עסקים, לוס אנג'לס

מכונת קפה ומכשיר אופה לחם בשבת

בביתנו בלוס אנג'לס, משתמשים במכונת קפה מידי יום. בדגם המצוי אצלנו, מיכל המים שממלאים אותו הוא ידני ולא מחובר ישירות לצינור המים של הבית. יש תא שבו מניחים את קפסולות הקפה. הרתחת המים נגרמת על ידי לחיצה על כפתור ההפעלה של המכונה, ומיד לאחר מכן, המים הרתוחים נשפכים על פולי הקפה שבתוך הקפסולה ומבשלים אותם. כעבור שניות ספורות, הקפה המשובח המוכן, נמזג לכוס הנמצאת במקום המיועד לכך.

גם בשבת אנו חפצים ליהנות מטעמו האיכותי של הקפה, העולה לאין ערוך על טעמו של קפה "רגיל". לצורך זה, ביקשנו לחבר את המכונה ל"שעון שבת", שיכוון בערב שבת להפעלה אוטומטית של מכונת הקפה בשעת בוקר מוקדמת בשבת.

מאז המצאת השעון שבת, לפני כמאתיים שנה, המנהג הרווח בכל תפוצות ישראל, להשתמש בו לכיבוי ולהדלקה של מערכות תאורה ומיזוג אוויר בבתי פרטיים, בתי כנסת ואולמות. ולכן סברתי לתומי, כי מותר להשתמש באמצעות שעון שבת המכוון מבעוד יום, גם לעשיית מלאכות אחרות בשבת, כגון בישול או חימום מאכלים בתנור, כיריים או על גבי פלטה חשמלית.

אך לאחר לימוד הסוגיא לעומקה, נוכחתי לראות שהדברים אינם פשוטים כלל ועיקר. הן ביחס למלאכה שבהפעלת המנגנון החשמלי של המכונה בשבת [מבעיר או בונה] הנעשית באמצעות השעון שבת.

והן ביחס לאיסור מלאכת בישול המים והקפה בשבת, באמצעות השעון שבת.

פרק א: הפעלת שעון שבת

לפני כמאה וחמשים שנה, שנים מגדולי פוסקי הדור, כתבו תשובות הלכתיות להיתר את השימוש בשעון שבת: רבי משה שיק (תקס"ז-תרל"ט), אב"ד חוסט, הונגריה, תלמידו המובהק של החתם סופר, בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן קנז). ורבי יוסף שאול נתנון (תק"ע-תרל"ה) רבה של למברג, גליציה, שכתב בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תנינא או"ח סימן ה), תשובה למהר"ם שיק בנדון.

בתשובותיהם התבררו היסודות בנושא זה.

איסור שביתת כלים

(שמות כג, יב), כך גם נצטוונו על שביתת כלים.

ולכן למרות שהבעלים עצמו אינו עושה כל מעשה בשבת, נאסר עליו להתחיל במלאכה בערב שבת באופן שהמלאכה תיעשה בשבת על ידי כליו, כי מוזהרים על "שביתת כלים" בשבת. ואילו לדעת בית הלל, אין אדם מצווה על "שביתת כלים" בשבת, ולכן אין כל איסור להתחיל במלאכה בערב שבת גם כאשר היא נמשכת בשבת על ידי כליו.

להלכה פסק הרמב"ם (הלכות שבת פ"ג ה"א) כבית הלל, שאין אדם מצווה על שביתת כלים בשבת: "מותר להתחיל במלאכה מערב שבת

א. במשנה במסכת שבת (פ"א מ"ה) נחלקו בית שמאי ובית הלל האם מותר להשרות צמר בצבע בערב שבת, כדי שבמהלך השבת יקלט הצבע בצמר: "בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסמנים אלא כדי שישורו מבעוד יום. ובית הלל מתירים". ובסוגיית הגמרא (שבת יח, א) מבואר כי שורש מחלוקתם הוא בדין שביתת כלים בשבת: "אמר רב אסי, מאן תנא שביתת כלים דאורייתא, בית שמאי היא, ולא בית הלל". לדעת בית שמאי, כשם שציוותה תורה על שביתת בהמתו "למען ינוח שורך וחמורך"

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון יב (תיח-תכ), תשרי תשע"ח

מעשה דמכאן ולהבא. דאי חשבינן ליה, הוה לן למפטריה, דאנוס הוא, שאין בידו להחזירה. אלא לאו שמע מינה, דלאו כמאן דאדליק השתא בידים חשבינן ליה, אלא כמאן דאדליק מעיקרא משעת פשיעה חשבינן ליה. וכן הדין לענין שבת, דכי אתחיל מערב שבת אתחיל, וכמאן דאגמריה בידיים בההוא עידנא דלית ביה איסור חשיב. ומבואר בדבריו שחיובו של הזורק חץ הוא על אותו רגע של יריית החץ, וכל מה שקרה אחר כך, מתייחס לאותו רגע, כדבריו "בשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל". ולכן כאשר מדליקים נר בערב שבת, אותו רגע של הדלקת הנר הוא הקובע, והרי זה כאילו "נגמרה" הדלקת הנרות בזמן המותר, בערב שבת.

דברי הנמוקי יוסף הם למעשה הסבר ההלכה שהוזכרה בשלחן ערוך [לעיל אות א], שמותר לפתוח מים לגינה והם נמשכים והולכים בכל השבת, כפי שביאר האגרות משה (או"ח ח"ד או"ח סימן ס) "עיין בנמוקי יוסף בבא קמא... ושייך טעמו גם בהא דתניא בשבת (יה, א) פותקין מים לגינה ערב שבת עם חשיכה, ומתמלאת והולכת כל היום כולו, שתיכף [דהיינו בערב שבת] הותחלה המלאכה להעשות, ואף כשהמים הם עדיין רחוקים מן הגינה, אבל הא התחילו המים לילך, שבהילוך זה יבואו לגינה להשקותה".

מדברי הנמוקי יוסף למד השואל ומשיב להתיר את השימוש בשעון שבת: "מערב שבת לתקן הכלי שעות המדליק הנר העומד מצדו מאליו, ודאי שרי, מידי דהוה אם מדליק נר בערב שבת". השואל ומשיב הבין כי המעשה של כיוון שעון השבת מבעוד יום דומה להדלקת נר בערב שבת, וכשם שהדלקת הנר מותרת כי מעשה ההדלקה נחשב כאילו "נגמר" בערב שבת, כך גם אין איסור בכיוון שעון השבת בערב שבת, כי כביכול כבר אז הסתיימה הדלקת הנר [שעתיד להידלק בשבת].

אולם האגרות משה חלק על ההשוואה בין דברי הנמוקי יוסף בדין הדלקת נרות בערב

אף על פי שהיא נגמרת מאליה בשבת, שלא נאסר עלינו לעשות מלאכה אלא בעיצומו של יום, אבל כשתעשה המלאכה מעצמה בשבת, מותר לנו ליהנות במה שנעשה בשבת מאליו". וכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' רנב סע' ה) "מותר לפתוח מים לגינה והם נמשכים והולכים בכל השבת, דאין אדם מצווה על שביתת כלים".

על פי האמור, כתב המהר"ם שיק בפתח תשובתו להתיר את כיוון השעון שבת מבעוד יום להדליק את הנר בשבת: "הנה זה פשוט דמהתורה מותר לעשות בערב שבת דבר שעושה ממילא מלאכה בשבת, כמו שפסק הרמב"ם ריש פ"ג דשבת שכתב, שלא נאסר עלינו לעשות מלאכה אלא בעיצומו של יום, אבל כשנעשית המלאכה מעצמה בשבת מותר לנו ליהנות במה שנעשה בשבת מאליו".

אשו משום חציו – חידושו של הנמוקי יוסף

ב. השואל ומשיב, הטעים את ההיתר להשתמש בשעון שבת להדלקת נר בשבת, על פי דברי הנמוקי יוסף (בבא קמא דף י' ע"א בדפי הרי"ף) שהקשה למאן דאמר "אשו משום חציו" [דהיינו אדם המדליק "אש" ברשותו והלכה האש ושרפה ברשות חברו, חייבתו תורה מדין "אדם המזיק", כאדם הזורק חץ ברשותו והלך החץ והזיק ברשות אחרת], כיצד מותר להדליק נרות בערב שבת, שהרי הנרות דולקים בשבת מכוחו של המדליק אותם, ולכאורה הדבר הוא כאילו הוא מדליק אותם כל רגע ורגע בשבת, וזה לשונו: "אשו משום חציו, כאילו בידיו הבעירו. ואי קשיא לך, אם כן היכי שרינן עם חשיכה להדליק את הנרות והדלקתה הולכת ונגמרת בשבת, וכן מאחיזין את האור במדורת בית המוקד (שבת יט, ב), והולכת ונגמרת הדלקתה בשבת, ולפי זה הרי הוא כאילו הבעירה הוא בעצמו בשבת".

הנמוקי יוסף תירץ: "כי נעיין במילתא שפיר לא קשיא לך, שהרי חיובו משום חציו כזורק החץ, שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותה שעה נעשה הכל, ולא חשבינן ליה

גרמא שרי", וכן מדברי הירושלמי (שבת פ"ב ה"א) "בשבת כתיב לא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה, אבל נעשית היא מאליה". אלא שלמעשה הסתפק השואל ומשיב האם מותר להדליק נר בשבת באמצעות שעון שבת "דכיון שנעשה הכלי כך שבעת שמתקן ומעמיד הכלי הוא מדלקת הנר, אפשר דהוי כבא בבת אחת, והוא מדליק ממש הנר, ואסור".

אולם מהר"ם שיק נקט, כי השאלה אם מותר לכוון בשבת את השעון שבת תלויה במחלוקת תירוצי התוספות בסנהדרין (עו, א ד"ה סוף) האם לומדים דיני גרמא בשבת מדיני גרמא בניזקין. לפי תירוצו אחד "במעמיד הנר בשבת קודם שתיקן והכין הכלי שעות להבעיר, נראה דחייב, דבשעה שמתקן הכלי שעות שסופו להבעיר, הוי כחיציו וחייב, ואין כאן כח אחר, והכל נעשה על ידי מעשה שלו, ולכך אפילו לאחר זמן חייב" [וכן דעת רש"י, הרי"ף, הרא"ש והנמוקי יוסף]. אבל לתירוצו השני "דלא ילפינן שבת מנזיקין, ולענין שבת לא מקרי זה מעשה ידיה, הכי נמי בין העמיד הנר קודם שתיקן הכלי שעות, או אחר כך, אינו מלאכה דאורייתא, דהוי רק גרמא או גרמי, ובשבת מהתורה [רק] עשיה אסורה" [וכן דעת הרמב"ם, הרמב"ן, המאירי והר"ן].

גזירה מחשש עשיית איסור בשבת

ד. כאמור, מתוך בירור השאלה, האם יש איסור בכוון שעון השבת בשבת כדי להדליק או לכבות נר יותר מאוחר, דנו המהר"ם שיק והשואל ומשיב, האם יש מקום לגזור לאסור לכוון את השעון בערב שבת מחשש שמא יבוא לעבור על איסור בכיוונו בשבת.

יסודו של דיון זה, בדברי הגמרא במסכת שבת (מז, ב) שאפילו לדעת רבנן המתירים "גרם כיבוי" [דהיינו כיבוי בגרמא, כגון להעמיד כלים עם מים לכבות את הדליקה, שבעת שהאש תגיע למקום, היא תבקע את הכלים והמים ישפכו ויכבו את האש], אסור בערב שבת לתת מים לכלי שיש בו נר "מפני שמקרב את כיבוי". ופירש רש"י (ד"ה אלא) "דלא דמי לגרם

שבת, לנדון כיוון שעון שבת מבעוד יום. ולדעתו, דברי הנמוקי יוסף שכל מעשה הדלקת הנרות הסתיים בערב שבת, נכונים רק כאשר נעשה מעשה של הדלקת נר בערב שבת, ובוה נאמר שהדלקת הנרות "נגמרה" כבר בערב שבת, אך לא כאשר בערב שבת עדיין לא נעשה כל מעשה בפועל, שהרי מנגנון שעון השבת גורם לכך שבשבת תעשה ההדלקה: "אבל לא שייך זה בהעמידו מורה שעות באופן שהעלעקטרי שעושה המלאכה יתחיל לעשות מלאכתו בשעה פלונית, שעל הליכת מורה השעות שזה נעשה מתחלה קודם שנתחבר העלעקטרי לא שייך להחשיב שעושה. רבי משה מוסיף, שגם אין לומר שהדלקת החשמל היא מעשה שנעשה כבר בערב שבת: "ועל תחיבת העלעקטרי באופן שיתחבר בשעה פלונית בשבת הרי הוא כסוף חמה לבוא, דאין להחשיבו למעשיו עתה בערב שבת, כדאיתא בסנהדרין דף ע"ז, דכהאי גוונא לא נחשב מעשיו לחייבו". כלומר, הלחיצה על כפתור הדלקה בערב שבת במנגנון השעון שיגרום להדלקתו למחרת, דומה למניח חפץ במקום שלא נגרם לו נזק, אבל "סוף חמה לבוא", דהיינו ברור שכאשר החמה תזרח, קרניה יזיקו לחפץ זה, שאין זה מעשה המחייב.

איסור מבעיר ומכבה בגרמא

ג. השואל ומשיב והמהר"ם שיק, דנו בהרחבה בתשובותיהם, האם מותר לכוון את שעון השבת בשבת, כדי להדליק או לכבות את הנר מאוחר יותר. ומתוך בירור השאלה, יש לדון האם יש מקום לגזור ולאסור לכוון את השעון בערב שבת מחשש שמא יעבור על איסור בכיוונו בשבת.

הנדון האם מותר לכוון את שעון השבת בשבת, יסודו בשאלה אם יש מלאכת מכבה או מבעיר גם במעשה של גרמא בשבת.

השואל ומשיב נקט שאין איסור מהתורה בכיבוי ובהבערה בגרמא בשבת, והוכיח כן מהגמרא במסכת שבת (קכ, ב) "כתיב לא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה (שמות כ, י), עשייה הוא דאסור,

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון יב (תיח–תכ), תשרי תשע"ח

שכתב המהר"ם שיק: "אמנם לדינא נראה דלכל הפירושים לא דמי לנותן מים תחת הנר. דלפירוש רש"י שכתבתי למעלה כוונתו שסבירא ליה דבנותן מים בשבת הוי מלאכה דאורייתא ומכבה ממש, ולא ינשי לא משמע כן, ולכך גזרו ערב שבת אטו שבת, אבל בכלי השעות הנ"ל שביררנו דאפילו עושה זאת בשבת, הוי רק כגריס הדלקה ואסור מדרבנן, ובסוגיא שם מוכח דאי הוי רק כגריס, לא גזרו [גזירה לגזירה] ערב שבת אטו שבת. וכן לפירוש הרי"ף, הרמב"ם, הר"ן ופירוש השני בתוספות, כיון שנותן הכלי תחת הנר בלי הפסק גרע מגריס כיבוי, ואסור בשבת, וגזרו ערב שבת אטו שבת, נראה בנדון דידן שרי, דאין אש בעין, והיינו כמו שכתב הרמ"א (סי' רסה שם) דהיכא דאינו בעין, שרי אפילו במתכוון לכיבוי, ושכן נוהגים".

בהמשך דבריו הוסיף המהר"ם שיק עוד טעם להתיר את השימוש בשעון שבת: "הא אמרינן בסימן רנ"ב וסימן של"ח דאין לגזור משום השמעת קול משום דדרך הוא לתקן מערב שבת, הוא הדין לענין זה". כוונתו לדברי הרמ"א (סי' רנב סע' ה) "מותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגע"ר [שעון] מערב שבת, אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת [ובשבת אסור להשמיע קול], כי הכל יודעים שדרכם להעמידו מאתמול". וכתב המשנה ברורה (ס"א ז) "ולא יחשדוהו שהעמידו בשבת. וכן כתב המשנה ברורה (סי' של"ח ס"ק יד) "דלא חיישינן כשישמעו קולו יחשדוהו שהעריכו בשבת, דהכל יודעים שדרכו להעריכו מאתמול". ומבואר שאין איסור לכוון בערב שבת מכשיר [שעון] שיפעל בשבת ויבצע פעולה אסורה בשבת [השמעת קול], כאשר "הכל יודעים" שהפעולה האסורה המתבצעת בשבת כוונה להעשות מראש כבר בערב שבת. וטעם זה שייך כמובן גם בהדלקת או כיבוי אור בשבת באמצעות שעון שבת, משום ש"הכל יודעים" כי "דרכם להעמידו מאתמול". ולכן כאשר רואים אור נדלק או נכבה בשבת, לא

כיבוי, דהתם כי מטי דליקה לכלים דליקה הוא דפקע להו, וגרימא בעלמא הוא, אבל זה שנתן המים ממש תחת הנר מכבה ממש הוא, וגזירה מבעוד יום אטו משחשכה". ומבוארת בזה גזירת חז"ל לאסור להניח בערב שבת כלי עם מים מתחת לנרות, שמא הניצוצות יפלו מתוך הנר למים ואז הם יתכבו, מחשש שיניח את הכלי בשבת ואז יעבור על איסור כיבוי. וכפי שנפסק להלכה בשו"ע (או"ח סימן רסה סע' ד) "נותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות מפני שאין בהם ממש, ואין כאן ביטול כלי מהיכנו [דהיינו שמבטל מהכלי את היכולת להשתמש בו בשבת]. אבל לא יתן לתוכו מים אפילו מבעוד יום מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות".

המשנה ברורה (שם ס"ק טו) הביא את קושיית התוספות בסוגיא בשבת (מז, ב ד"ה מפני) "ואף על גב דבשאר מלאכות קיימא לן דשרי להתחיל אותו מבעוד יום והמלאכה נגמרת בשבת, כמו שנתבאר ריש סימן רנ"ב, ולא גזרינן שמא יתחיל לעשות כן בשבת". כלומר, מה הסיבה שבכל המלאכות שתחילתן בערב שבת והמשכן בשבת, כמו פתיחת מים לגינה והם נמשכים והולכים בכל השבת, חז"ל לא גזרו לאיסור מחשש שיעשה את המלאכה בשבת, ואילו על נתינת המים בכלי מתחת הנר חז"ל גזרו לאסור, מחשש שיבוא לעשות כן בשבת. ותירצו התוספות: "שאני התם דהכל יודעים שהוא מלאכה ולא יטעו לעשות כן בשבת, אבל הכא יש לחוש שמא יחשוב שאין בזה שום איסור ויעשה כן בשבת, ויש לחוש שמא יגביה הכלי עם המים נגד הניצוצות ויכבה אותו".

ומעתה לכאורה היה מקום לאסור לכוון בערב שבת שעון שבת שידליק או יכבה את הנר בשבת, מאותה סיבה שחכמים גזרו לאסור להניח בערב שבת כלי עם מים מתחת לנר - כי גם בהדלקת הנר בשבת על ידי שעון השבת "יש לחוש שמא יחשוב שאין בזה שום איסור ויעשה כן בשבת".

אלא שלמעשה יש לחלק בין הנדונים, וכפי

מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון יב (תיח-תכ), תשרי תשע"ח ♦

רבי משה מוסיף ומחדש כי טעם האיסור להשתמש בשעון שבת הוא מדין "אמירה לנכרי", שאסרו חז"ל: "וברור שאם היה זה בזמן התנאים והאמוראים היו אוסרים זה, כמו שאסרו אמירה לעכו"ם מטעם זה. וגם אולי הוא ממילא בכלל איסור זה, דאסרו אמירה לעכו"ם, דאסרו כל מלאכה הנעשית בשביל ישראל מצד אמירת ישראל, וכל שכן מצד מעשה הישראל. דהא מה שבא מצד כוחו עדיף ממה שבא מצד דיבורו".

ומלבד זאת, יש לאסור את השימוש בשעון שבת בגלל שבכל מעשה של "זלזול" בקדושת השבת, עוברים על החיוב האמור בדברי הנביאים "לכבד" את השבת: "פשוט לעניות דעתי דעושה דבר שהוא זילותא לשבת, הוא עובר בידים על חיוב הכבוד, שמשמע שהוא גם כן חיוב התורה שנתפרשו על ידי הנביאים. וכן הוא חיוב הכבוד לשבת שהוא מהלכה ונתפרשו ע"י הנביאים בקרא, והרמב"ם שם ה"ב פירש המעשים המחוייבים לעשות לכבוד השבת. וממילא מובן מהדברים שעשייתם הוא זילותא לשבת, הוא גם כן עובר על מצוה זו דכבוד שבת, ועוד גרוע, דהרי עובר זה במעשה. שלכן אף שנימא שאינו בכלל הגזירות דחכמים, אבל גם בלא צורך הוא עובר במעשה על חיוב כבוד השבת, וזה שהוא זילותא [דהיינו השימוש בשעון שבת לעשיית מלאכות] הוא דבר שמובן לכל, שלכן מסתבר לעניות דעתי שאסור להעמיד בערב שבת על ידי מורה שעות שיעשה העלעקטרי [חשמל] למחר מלאכה".

לאור האמור, נצרך רבי משה להסביר כיצד נהגו העולם [על פי הוראת גדולי הדור, השואל ומשיב והמהר"ם שיק] להשתמש בשעון שבת להדלקת וכיבוי החשמל בשבת, ולא חששו לזלזול בכבוד השבת: "אבל עכ"פ מה שכבר נהגו להעמיד ע"י מורה שעות לכבות הנרות דעלעקטרי שהודלקו, וגם שיחזרו להידלק אחר כך בסוף היום, מכל מקום כיון שיש רבונותא [רבונותינו] שהתירו ונהגו כן בהרבה מקומות, אין לאסור מה שכבר נהגו להקל בהעמדת העלעקטרי [חשמל] בערב שבת על ידי מורה

חושדים שפעולות אלו נעשו באיסור, אלא מן הסתם כיוונו זאת מערב שבת.

ומסיים המהר"ם שיק: "ובלאו הכי אין לדמות גזירות חז"ל לאהדדי. ולכן נראה לי דשרי לתקן בערב שבת [שעון] שבשבת יבער האש מעצמו. ולגוף ההיתר הסכים עמדי גם הרב הגאון מוהר"ר יוסף שאול (נ"י) אב"ד דק"ק לעמבורג". והיינו דברי השואל ומשיב במסקנת תשובתו, הלכה למעשה: "על כן לענין דינא נראה דשרי בערב שבת לתקן הדבר ולא גזרינן אטו שבת, דגם בשבת עצמו אפשר דאינו רק גרמא, דמה שכתבנו דבא בבת אחת לא נתברר עוד בביור, ואם כן על כל פנים בערב שבת מותר, כן נראה לעניות דעתי".

"זילותא דשבת"

ה. הנה כי כן, מפי קודשם של שני גדולי הדור שבו התחילו להשתמש ב"שעון שבת", יצאה ההוראה להתיר את השימוש בו, להדלקת או כיבוי נר בשבת. ולכאורה נראה על פי יסודות ההיתר שנתבארו בדבריהם, שיש להתיר לכוון את השעון שבת מבעוד יום גם לעשיית מלאכות אחרות בשבת, כגון בישול או חימום מאכלים בתנור, כיריים או על גבי פלטה חשמלית. וכן להפעיל מדיח כלים או מכונת כביסה באמצעות שעון שבת.

אולם רבי משה פיינשטיין, רוח אחרת היתה עמו, בתשובתו באגרות משה (או"ח ח"ד סימן ס) בנדון "מלאכה הנעשית בשבת על ידי שעון שבת", אסר רבי משה לכוון שעון שבת מבעוד יום "שיתחיל לבשל למחר ביום השבת כשעה לפני זמן האכילה", בנימוק: "שאסור להתיר זה, דהרי על ידי מורה שעות כזה יכולים לעשות כל המלאכות בשבת, ובכל בתי החרושת [פעקטוריס], ואין לך זלזול גדול לשבת מזה". רבי משה סבר שגם אם נוכל למצוא היתרים הלכתיים לשימוש בשעון שבת, עצם השימוש בו מהווה "זלזול בכבוד השבת", כי באמצעות השעון שבת עלולים להתיר את עשיית כל המלאכות בשבת, וקדושת יום השבת מה תהא עליה.

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון יב (תיח-תכ), תשרי תשע"ח

לשאר דברים, אף שלא ידוע טעם לחלק". ואמנם הגר"ע יוסף, הביא בשו"ת יביע אומר ח"י סימן כו אות ו) את דברי האגרות משה לאסור את השימוש בשעון שבת משום זלזול בכבוד השבת, וכתב: "ובמחילת כבוד תורתו, הרי מעשים בכל יום על פי רבותינו הפוסקים, שעל ידי שעון החשמל נכבה בשבת ואחר כך נדלק בעצם יום השבת על פי השעון, ולית דחש להא משום זילותא דשבת. ומה בין הבערה וכיבוי, לבישול, כולה חדא מילתא היא. ובעל כרחך דהיינו טעמא משום שלא אסרה תורה בשבת אלא עשייה, אבל גרמא שרי". והוסיף: "ומה שכתב [האגרות משה] שזהו בכלל איסור אמירה לנכרי, ליתא, דהא גבי דליקה אסור לומר לעכו"ם לכבות, ואילו גרם כיבוי מותר אפילו על ידי ישראל. הלכך אין לנו להוסיף על גזירות חז"ל, וכל שמצד הדין הדבר מותר, אין לנו לאוסרו". ועוד כתב שם: "ומה שכתב [האגרות משה] שאילו היה דבר זה בזמן התנאים והאמוראים היו אוסרים דבר זה כמו שאסרו אמירה לעכו"ם, ואולי זהו בכלל איסור של אמירה לעכו"ם, הנה הגאון רבינו יוסף חיים [הבן איש חי] בספר ידי חיים (עמ' ר) כתב, ואין לומר שאילו היה דבר זה בימי חז"ל היו גוזרים עליו ואוסרים אותו, שמכל מקום הואיל והחכמים הראשונים שהיה להם סמכות והכח לאסור את המותר משום גזרה, אינם מצויים עתה בזמנינו, אנו אין בכוחנו לאסור את המותר משום גזרה, ואפילו בדבר הדומה ממש לדבר שגזרו בו חז"ל, הלכה פסוקה היא, שאין לנו לגזור איסור על דבר המותר מדינא, אלא רק מה שאסרו חז"ל בפירוש, והבו דלא להוסיף עלה. ע"כ. ודון מינה ואוקי באתרין".

לסיכום: השואל ומשיב ומהר"ם שיק התירו להשתמש בשעון שבת לתאורה.

על פי דבריהם לכאורה יש להתיר את השימוש בשעון שבת גם לעשיית שאר המלאכות בשבת באמצעותו. וכן נקט להלכה הגר"ע יוסף.

אולם לדעת רבי משה, מעיקר הדין יש לאסור את השימוש בשעון שבת מדין אמירה לנכרי ומדין זילותא בכבוד השבת. אלא שלמעשה, בגלל שהעולם נהגו להשתמש בשעון שבת להדלקת או כיבוי תאורה, "אין לך בו אלא חידוש", אך אין להתיר להשתמש בשעון שבת לעשיית מלאכות אחרות. אכן, "פוק חזי מאי עמא דבר" ורוב רובם של שומרי המצוות בימינו משתמשים בשעון שבת גם

שעות שיכבה וגם שידליק בשבת לזמן שהעמידו. וגם ממילא ליכא זילותא לשבת בזה, וליכא טעם האחרון לאסור, כיון שהיו מקומות שנהגו בזה, אדרבה למצות כבוד סעודת שבת. ונשאר רק טעם הראשון [לאסור מדין "אמירה לנכרי"] שיש גם כן לסמוך להתיר, אבל הבו דלא לוסיף עלה להתיר גם לבשול ומלאכות אחרות, ויש לאסור".

לשיטתו של רבי משה, מעיקר הדין יש לאסור את השימוש בשעון שבת משתי סיבות: מדין אמירה לנכרי ומדין זילותא בכבוד השבת. אלא שלמעשה, בגלל שהעולם נהגו להשתמש בשעון שבת להדלקת או כיבוי תאורה על פי הוראת פוסקי הדור [השואל ומשיב ומהר"ם שיק], אין למחות ביד המקילים בזה. ובאמת, שמסברא אין סיבה לחלק בין שימוש בשעון שבת לצורך תאורה לבין שימוש בו לצורך עשיית מלאכות אחרות, אלא שעל כגון זה נאמר "אין לך בו אלא חידוש", ודי לנו במה שנהגו להקל להשתמש בשעון שבת להפעלת תאורה בשבת, אך אין לחדש "היתרים" נוספים להשתמש בשעון שבת לצורך עשיית מלאכות אחרות.

רבי משה חזר על דבריו בתשובה אחרת (או"ח ח"ה סימן כו אות ה) שנכתבה בערוב ימיו [ר"ח כסלו תשמ"ג] וכתב: "לעשות מלאכת בישול בשבת ע"י שעון חשמלי שיבעיר למחר בזמן הבישול קודם האכילה, שאסרתי בסימן ס' באגרות או"ח ח"ד, אין להקל, אף כשהוזמנו לשבות שבת אצל אחד שמקל בזה. כי וודאי אצלי שאין להתיר זה, ורק בהדלקת וכיבוי הנרות דחשמל שנהגו העם להתיר, אין למחות, ואולי גם מותר לכתחילה. ואין למילף מזה

מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון יב (תיח-תכ), תשרי תשע"ח ♦

להפעלת מיזוג אויר בשבת, פעולה אשר לכאורה אינה מותרת לשיטתו של רבי משה. [בחודש מנחם אב תשע"ז קיבלתי אגרת מידדי רבי ראובן פיינשטיין ראש ישיבת תפארת ירושלים בסטעטן איילענד, ובה הסביר את שיטתו של אביו האגרות משה, לאסור את השימוש בשבת במזגן באמצעות שיעון שבת, וכפי שהורה לו לנהוג למעשה בהיותו בישיבה].

פרק ב: בישול וחימום באמצעות שיעון שבת

פעמים רבות, מסיבות נוחיות או משיקולי חסכון כספי, מעוניינים לבשל או לחמם את האוכל בשבת, באמצעות כוון התנור, הכיריים או הפלטה החשמלית באמצעות שיעון שבת. לדוגמא: מכוונים את השיעון לכבות את התנור או הפלטה בליל שבת בשעה מאוחרת לאחר סיום הסעודה, ולהדליקם מחדש למחרת בבוקר, שעה או שתיים לפני הסעודה ביום. בדוגמא זו, יבואר להלן שיש הבדל בין הנחת התבשילים בתנור או על גבי הפלטה **בשבת**, קודם שידלקו באופן אוטומטי על ידי השיעון שבת, ויגרמו לבישול או לחימום התבשילים שהונחו שם. לבין הנחתם בתנור או על גבי הפלטה **בערב שבת**. דוגמא נוספת: מרתיחים מים במיחם חשמלי לפני שבת, ומכוונים באמצעות שיעון שבת את כיבוי המיחם בליל שבת והדלקתו מחדש בשבת בבוקר, שעה לפני הזמן שיש צורך להשתמש במים הרתוחים.

ז. בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סימן ו) אסר להניח **בשבת** קדירה עם תבשיל על כירה שעתידיה להידלק על ידי שיעון, על פי דברי הגמרא במסכת ביצה (לד, א) "אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים, ואחד שופת את הקדירה, ואחד מביא את המים, ואחד נותן בתוכו תבלין, ואחד מגיס, אחרון חייב וכולן פטורים", משום שהאחרון הביא את האור. ופירש רש"י: "ואיהו הוא דעבר, והנך לא עבדי מידי". וכתב הציץ אליעזר: "ומשמע לכאורה מלשון זה שפטורים לגמרי, אבל נראה שהכל רק לענין להתחייב כרת או סקילה או חטאת, אבל על איסור עוברים גם הראשונים. וכן נפסק ברמ"א (או"ח סי' רנ"ג סע' ה) לענין הוצאת קדירות מן התנורים שמטמינים בהם, והושבתן על תנור בית החורף שמסיק אחר כך עכו"ם בשבת מפני הצינה, שמותר הוצאתו והושבתו רק ע"י עכו"ם, אבל ע"י ישראל, אסור. ע"ש בביאור הגר"א שציין המקור לזה מהגמרא בביצה הנ"ל, וכמו שמפרש שם המג"א בס"ק מ"א. שלכן אסור ע"י ישראל, אף שעדיין קודם ההסקה, שהוא כאחד מניח את הקדירה ואחד מדליק את האור, שהראשון פטור אבל אסור". ומכאן מסקנתו הברורה: "לכן כל מה שיש לדון הוא רק כששם התבשיל על הכירה החשמלית עוד מערב שבת".

ו. בבישול וחימום באמצעות שיעון שבת, מלבד החשש לאיסור מלאכה [מבעיר או בונה] הנעשית בשבת בהפעלת המנגון החשמלי של התנור או הכיריים בהם מתבשל האוכל בשבת, שנתבאר בהרחבה בפרק הקודם, יש לדון מחשש לאיסורים נוספים:

שהיה - חז"ל אסרו להניח בערב שבת קדירה על גבי האש, והיא מתבשלת והולכת בשבת. ואף שאין בזה מלאכת בישול כלל. שהרי לא עשה מעשה בשבת, גזרו חז"ל לאסור את ה"שהיה" של הקדירה על האש בשבת, מחשש שמא יחתה בגחלים. דהיינו שיראה שאין התבשיל מתבשל כראוי, ואז יגביר את האש על ידי חיתוי הגחלים, ובחיתוי זה יש איסור תורה משום מלאכת מבעיר [פרטי איסור זה יבוארו להלן].

הגסה - אסור מהתורה "להגיס", דהיינו לערבב את התבשיל בכף, בשעה שהוא מתבשל על גבי האש, משום מלאכת מבשל, כי פעולת ההגסה מסייעת בבישול [אמנם נחלקו הראשונים האם איסור הגסה נאמר באוכל שנתבשל כל צרכו, וכמו כן יש הבדל בין קדירה העומדת על האש לקדירה שאינה עומדת על האש].

האופרים להניח בערב שבת תבשיל מבושל על כירה שתדלק בשבת

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון י-יב (תיח-תכ), תשרי תשע"ח

את הקדירה על תנור בית החורף רק ע"י עכו"ם, והסיק כי "בשבת עצמו ודאי אסור להעמיק הקדירה על הכירה" [קודם שתדלק על ידי שעון השבת]. ובשל כך אסור גם להניח את הקדירה בערב שבת "כיון דבשבת עצמו ודאי דאסור להעמיד הקדרה, או מדרבנן או אפשר גם כן מדאורייתא, אם כן יש לחוש אם נתיר מערב שבת, יעשה כן גם בשבת, כמו דסימן רס"ה דאסור ליתן מים בנר אף מערב שבת. ובפרט בנידון דידן יש שלש מלאכות, הבערה, כיבוי ובישול, ובכמה איסורי דרבנן מחמירין כמו בדאורייתא". וסיים: "מכל הנ"ל איני יודע היתר בזה אף להעמיד הקדרה מערב שבת, ובשבת ודאי אסור".

המתירים להניח בערב שבת גם תבשיל שלא

התבשיל על כירה שתדלק בשבת

ח. בתשובה הסמוכה בשו"ת ציץ אליעזר (שם סימן ז) נדפסה תגובתו של רבי צבי פסח פרנק, רבה של ירושלים, לפסק הציץ אליעזר: "הנני רק להעיר קצת במה שהעלה לאיסור [הנחת תבשיל בערב שבת על כירה שתדלק בשבת ע"י שעון] מתרי טעמא: [א] דיש לחוש משום שמא יגיס [ב] דיש לאסור להניח הקדירה על כירת החשמל מערב שבת, שמא יבוא להניחה בשבת. אמנם אם לדין י"ל דלחשש שמא יגיס, אפשר לתקן שכיסוי הקדירה יהיה במסגרת או מהודק יפה שלא יהא קל לפותחה, וכדאמרינן [שאם הכירה] בטוחה [דהיינו סגורה בטיט, המונע את פתיחת הכירה] אין לאסור משום שמא יגיס, וכמו שפירש"י דמדהוי טורח לפתוח, מידכר. ומה שכתב דיש לאסור ערב שבת אטו שבת, בזה יש לדון דמכין שעובדא זו של כירת חשמל לא היה אז ולא אסורה, אין בידינו לגזור מעצמנו, וכענין שאמרו בירושלמי (שביעית פ"ב ה"ד) דאין מוסיפין על הגזירה". ומבואר בדברי הגרצ"פ פרנק, שאין כל סיבה לאסור הנחת תבשיל בערב שבת על כירה שתדלק בשבת באמצעות שעון שבת. ומסתמית דבריו שלא חילק בין אם התבשיל מבושל כל צורכו, או לא [כפי שסבר החזון איש, המובא

במושכל ראשון כתב הציץ אליעזר "לכאורה פשוט הדבר להיתר, מכיון שאינו עושה שום מלאכה ושום פעולה בשבת, וכבית הלל בשבת (דף יז-יח) שמוותר להתחיל במלאכה מערב שבת והיא הולכת ונגמרת מאליה בשבת, וכן פוסק הרמב"ם (הלכות שבת פ"ג ה"א). והוא הדין לכאורה גם בנידון דידן דמאי שנא".

אבל לאחר עיון נוסף, כתב הציץ אליעזר שתי סיבות לאסור הנחת תבשיל בערב שבת על כירה שתדלק בשבת באמצעות שעון שבת. הסיבה הראשונה, חשש שיניח בשבת את הקדירה על הכירה שתדלק ע"י שעון שבת, אשר נתבאר לעיל שאסור לעשות כן. וזאת על פי דברי התוספות במסכת שבת [לעיל אות ד] שגזרו חכמים לאסור להניח בערב שבת כלי עם מים מתחת לנר "שמא יחשוב שאין בזה שום איסור ויעשה כן בשבת". ובנדון דידן "נהי דעצם ההדלקה והכיבוי בשבת על ידי כיוון השעון מותר, ולא שייך למיגזר לשמא יבוא לעשות בשבת, כי ההדלקה והכיבוי אב מלאכה היא, ולא יבואו לטעות בכך. אבל לענין שימת הקדרה שיתבשל התבשיל, שפיר יש לגזור לשמא יבואו להשים הקדרה גם בשבת קודם הגעת זמן ההדלקה, מפני שלא נראה כל כך לאיסור, וידמה בדעתו שאין בזה שום איסור כלל אף משתחשך".

הסיבה השנייה לאסור היא חשש שיבוא להגיס את התבשיל כדי לקרב את בישולו: "יש לאסור להשים [בערב שבת] תבשיל שאינו מבושל על התנור החשמלי שיתחיל הבישול בשבת, משום שמא יבוא להגיס התבשיל ויתחייב משום מבשל. גם גזירה לחשש יותר מצוי לשמא יכניס הכף לתוך הקדרה העומדת על האש, אפילו לא לשם הגסה, כי אם רק כדי לטעום התבשיל, שגם כן אסור".

מדברי הציץ אליעזר נראה כי בשל חששות אלו יש לאסור להניח בערב שבת על כירה שתדלק בשבת גם תבשיל מבושל.

וכן נקט להלכה החלקת יעקב (ח"א סימן פ) שהביא את דברי הרמ"א הנ"ל שהתיר להעמיד

ערב שבת אז הוי אסרינן מטעם גזירה. אבל כל שכל הבישול נעשה בשבת, מותר, מאחר שהונח בערב שבת. ואם כן מצינו לכאורה דעל בישול לא הקפידה תורה שלא יתבשל בשבת, אלא על זמן הנחה, וכל שהניחו בזמן ההיתר, אף שכל עיקר הבישול נעשה בשבת, היתר גמור הוא. ואם כן הכי נמי בדין כן הוא לכאורה. ומבואר בדבריו שאין איסור בהנחת הקדירה בערב שבת, כאשר כל הבישול נעשה בשבת באופן אוטומטי בתנור שנדלק מעצמו באמצעות שעון שבת. אלא שלמעשה, בסיום דבריו כתב המשנה הלכות "ומיהו היות כי הדבר הוא חדש, אין אני מתיר כעת רק לחייל הנ"ל, או בדומה לו בשעת הדחק. ואם יסכימו עמי עוד ב' גדולי הוראה, אז נחכים לדבר אי להתיר לכולי עלמא, אבל עד התם לא כתבתי רק בשעת הדחק וכו'".

המתירים להניח בערב שבת על כירה שתדלק בשבת רק תבשיל שנתבשל במקום שאין חשש חיתוי

ט. ואילו החזון איש (או"ח סימן לח ס"ק ב) התיר להניח תבשיל בערב שבת על כירה, רק בתנאי שכבר התבשל כל צורכו בטרם הונח עליה, שאם לא כן, יש לאסור את ההנחה מדין "שהיה" האסורה בשבת: "כשיש לו תנור הניסק על ידי חשמל, והכין מערב שבת שעון לפתוח החשמל בשעה ידועה, אסור להעמיד הקדירה על גבי תנור קודם שנפתח החשמל, משום דין שהיה על גבי כירה ותנור בשבת. שהרי אסרו גם חזרה באינה גרופה, ובגרופה [היינו כירה ש"גרפו" - הוציאו ממנה את הגחלים] לא התירו אלא חזרה בשלא הניחה על גבי קרקע. אבל שהיה בתחילה אסור, ואף אם העמיד חייב להסירה".

החזון איש מוסיף ומחדד את גדר איסור "שהיה", שאין הכוונה רק למעשה איסור של הנחת תבשיל בערב שבת במקום שיש חשש שיחתה את הגחלים בשבת למהר את הבישול, אלא לאיסור על מצב מציאותי של תבשיל המושהה במקום שיש חשש חיתוי הגחלים

לקמן], נראה שמותר להניח בערב שבת על הכירה גם תבשיל שלא התבשל.

וכן פסק רבי שלום משאש, רבה של ירושלים בשו"ת תבואות שמש (ח"א סימן סד) "אם הניח הקדירה על הטבלא [פלטת חשמלית] מערב שבת, מבושלת או אינה מבושלת, ואחר כך בשעה המיועדת פועל החשמל לבשל או להחם, נראה דבזה כו"ע יודו דאין כאן לא על ידי ישראל ולא על ידי עכו"ם, אלא גרם מלאכה דמותר. דלאו דוקא גרם כיבוי הוא דמותר, אלא הוא הדין כל גרם מלאכה מותר, וכן כתב במשנה ברורה (סימן תקיד ס"ג ג' וסימן שלד ס"ג כב בבאור הלכה) דלאו דווקא גרם כיבוי, דאפילו בכל מלאכות הדין כן".

וכן נראה מדבריו שו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן לד) שנשאל על ידי חייל צבא ארה"ב שומר תורה ומצוות "שנשלח למקומות הרחוקים, ובשבת קודש קשה לו לסדר מאכלו, כי אינו יכול להטמין לו מאכלו, אבל בידו לתקן לו מאכל חי בערב שבת ולהשימו על התנור חשמלי, ויש לו שעון אוטומטי שידליק את התנור החשמלי ביום השבת בעת שירצה, ויתבשל לו המאכל בשבת. ונפשו בשאלתו, אי שפיר דמי להניח תנור כזה מתוקן בערב שבת, שיתחיל ויגמור הבישול בשבת, או לא".

והשיב: "ולפום ריהטא אמרתי דמסברא נראה להיתר, שהרי המשהה חמין לשבת קיימא לן דמותר להטמין איזה רגעים קודם שבת על התנור בשר חי שלא נתבשל כלל, דכיון שהוא מסיח דעתו ממנה עד למחר, מותר כמבואר בשו"ע או"ח סי' רנ"ג וסי' רנ"ז. ואפילו הוחם התבשיל מערב שבת, נמי מותר להשהות ולא גזרינן שמא יחתה. והנה המניח בשר חי לגמרי על התנור ערב שבת בין השמשות והוא צונן, ומניחו על אש קטן, ודאי יקח זמן רב עד שיתחיל הבישול ממש. אם כן בשעה שיתחיל הבישול הוא כבר לילה ממש והוא כבר שבת, ואפילו הכי כיון דהניחה על התנור ערב שבת, אף שכל הבישול נעשה בשבת, מ"מ מותר התבשיל. ואדרבה, אולי היה מתחיל הבישול

לחמם התבשיל עומד בו מערב שבת מותר". ובמקורות להוראה זו ציין לדברי שו"ת מלמד להועיל (אבן העזר סימן נח) שכתב: "דאף שמיקל באופן זה לחמם תבשיל שכבר נתבשל, לבשל מתחילה באופן זה אסור, גזירה שמא יעמיד הקדרה בשבת".

חימום מים במיחם באמצעות שעון שבת שידלק בשבת

י. הציץ אליעזר (ח"ז סימן טז) דן בשאלה הבאה: "בבית כנסת אשר בעירנו נוהגים בחורף להעמיד מיחם חשמלי עם תה עבור קהל המתפללים. המיחם הוא בעל שני שקעים, האחד לשם בישול המים, והשני בעל עוצמה קטנה, לשם החזקת החום למשך כל יום השבת. השעון האוטומטי שבבית הכנסת מכבה החשמל בחצות הלילה, וחוזר ומדליק בבוקר. המים מתקררים במשך הלילה, ולמחרת כשחוזר זרם החשמל, מתחממים שוב המים כעבור שעות אחדות. ונתעוררה השאלה, אם בזה האופן שייך איסור שהיה, כיון דיש בזה חשש דשמא יחתה, דאפשר להכניס התקע לשקע החזק יותר".

בתחילת תשובתו, הזכיר הציץ אליעזר את הוראתו לאסור הנחת תבשיל בערב שבת על כירה שתידלק בשבת, מחשש שיבוא להניח בשבת ומחשש שיגיס את התבשיל [לעיל אות ז]. אך בהמשך התיר את חימום המים במיחם שידלק בשבת באמצעות שעון, על סמך "מעשה רב" המובא בספר "מתא דירושלים" על התלמוד הירושלמי (שבת פ"א ה"ה) "שמעתי מאדוני מורי ורבי הגאון חתם סופר, שמופלגי תורה דק"ק פרנקפורט דמיין, שעמדו ללמוד תורה בליל שבת, ורצו לשתות קאווע [קפה] חם. חידשו להם דבר חכמה, והעריכו להם ערב שבת עצים דקים זה על זה, והעמידו עליהם קדירה של קפה קר. ושמו תחת העצים הדקים האלו לונט, ושמוה תחת העצים והדליקו אותו בקצה האחרון שלה. והלונט היתה מהבהבת עד ב' שלישי הלילה, ואז נגעה אל חוט גפריית, ונדלק, והודלקה העצים ונתחמם הקאווע. ואף

בשבת כדי למהר את הבישול, ולכן "אם הקדירה על גבי כירה מערב שבת באופן האסור וכגון בשיל ולא הגיע למאכל בן דורסאי חייב לסלק את הקדירה, דכל שנמצאת הקדירה בשבת באופן שאסרו חכמים משום שמא יחתה אסור. ואין האיסור תלוי במעשה העמדה של הקדירה אלא במציאות הקדירה על הכירה בשבת. והלכך אף אם העמיד קדירה מערב שבת במקום שחום החשמל יבוא בשבת, אסור. ואף אם נתבשל כמאכל בן דורסאי מערב שבת נראה דאסור להחזיר, דחום החשמל חשיב כאינה גרופה. ומיהו בערב שבת מותר ליתן בתנור סגור כמו שמותר ליתן לאינו גרוף בהיתר של שריק [דהיינו שהתנור סגור בטיט]".

לפי החזון איש, כל זמן שבשבת יש מציאות של תבשיל הנמצא על כירה ויש חשש שיבואו לחתות בגחלים כדי להגביר את האש על מנת לבשלו יותר טוב, אין היתר לאפשר מצב שכזה. וגם כשמניח בערב שבת תבשיל על כירה שתידלק בשבת באמצעות שעון שבת, כאשר חשש חיתוי עדיין קיים בגלל שהתבשיל לא מבושל כל צורכו, חייבים לסלק את התבשיל ברגע שתידלק הכירה בשבת.

ולכן כל ההיתר להניח בערב שבת תבשיל על כירה שתידלק בשבת באמצעות שעון שבת הוא רק בתנאי שהתבשיל התבשל כל צורכו בטרם הונח עליה, וממילא אין חשש שיבוא לחתות בגחלים בשבת, ובמציאות שאין בכלל אפשרות של חיתוי.

וכדבריו פסק בשמירת שבת כהלכתה (פ"א סע' לב) "קדירה ובה אוכל מבושל בערב שבת, מותר ליתן אותו על גבי כירה חשמלית בשעה שזו אינה מופעלת, אף כשהיא מחוברת לשעון שבת שיפעיל אותה בשבת. והוא שהכירה תהיה מכוסה כראוי, ולא יוריד את הקדירה מעל גבי הכירה ויחזירה בשבת לפני חיבור זרם החשמל".

וכן פסק רבי יוסף אליהו הנקין, בספרו גבורת אליהו (סימן צח סע' ט) "להעריך מערב שבת מורה שעות שיבעיר בשבת תנור חשמלי

מוריה, שנה שלוש וחמש, גליון יב (תיח—תכ), תשרי תשע"ח ♦

מפני דשמה יגיס שיך רק בתבשיל, אבל לא גבי חימום או בישול מים. ואף על גב שיש גם מעט קפה מעורב במים, סברו שאין זה משנה, ואין חשש שמא יגיס. ובפרט שכפי הנראה היה זה מורתח כבר עוד מבערב שבת, והיו צריכים רק לחזור ולחמם, ובהרי ישנם גם כמה מהפוסקים שסוברים שאפילו גבי לח אמרינן דאין בישול אחר בישול, ועכ"פ אין בכחאי גוונא כלל חשש לשמא יגיס".

וממוצא דברים אלו, הסיק הציץ אליעזר: "לפי זה הוא הדין שיש מקום להתיר גם בנדרון דידן, שהמדובר גם כן לא בתבשיל כי אם בחימום תה, וכפי הנראה גם שהוא כבר מורתח מהאש הקודם של ערב שבת, וכעת צריכים רק שיתחממו. ועכ"פ אפשר לסדר שיהיה עשוי באופן זה שיהא מורתח מלפני כן, וכמו כן מלמעלה ישימו טס של ברזל וכדומה שיהא מפסיק בין השלהבת לקומקום, כדי שיהא לזה דין של קטומה. וגם יש פחות חשש שמא יחתה מההיא עובדא דמופלגי תורה דפרנקפורט, דשם יש לחוש לשמא העצים לא יודלקו יפה ויבואו לחתות, אבל בנדרון דידן במיחם חשמלי מידת החום הוא תמיד על אותה המדה שהעמידה מערב שבת, וממילא אין לחוש שיבוא להגביה יותר, ובפרט שיבוא לעשות מעשה גדול כזה להוציא התקע ממקומו זה ולהכניסו לשקע החזק יותר".

והנה הציץ אליעזר אמנם הזכיר בסוף דבריו שככל הנראה, המים שבמיחם כבר היו מבושלים בערב שבת, וכפי שיבואר לקמן זהו סניף נוסף להיתר. אך יש לדקדק במעשה שהיה בפרנקפורט שהניחו מים עם קפה לא מבושלים, ולא חששו לכל החששות הנ"ל.

וכן פסק רבי יוסף אליהו הנקין, בספרו גבורת אליהו (סימן ס) "כשהמים חמים מתחממים בשבת מאליהם, והאוטומאט ערוך מערב שבת או קודם לזה, זה פשוט להיתר". ומסתמת הדברים משמע שההיתר הוא גם במים שלא התבשלו מבעוד יום.

על גב דאם עושים כן בשבת חייב, מכל מקום לא חשו משום דקיימא לן כבית הלל, שהתירו להתחיל מלאכה בערב שבת והיא נגמרת מאליה בשבת". וכתב הציץ אליעזר: "הרי לפנינו מעשה רב של מופלגי תורה בזמנו של החתם סופר, שהנהיגו לעצמם להתיר העשייה בכעין נדרון דידן, דהיינו להעמיד בערב שבת קדירה של קפה קר על עצים שיודלקו מאליהם בשבת ויחממו את הקפה. ובצד מה בנדרון דידן עוד יותר קל מהנדרון שם, שניכר עם השימה מערב שבת ששם זאת במתכוון שיתחמם ביום השבת בבוא הזמן. ואילו בנדרון דידן לא ניכר גם זאת, דהשימה מערב שבת היא שימה רגילה של מטמין או שם דבר חם לשבת, ורק אחר כך בשבת גופא מצטנן וחוזר אחר כך ומתחמם מאליו. וגם כפי הנראה הגאון בעל החתם סופר גם כן לא מחה על המעשה הזאת שעשו, וסיפר העובדא דהוי כך הוי, מבלי נחיצות להעיר ולהשיג עליה מבחינת ההלכה בכדי להסיר מכשול על להבא שלא יבוא לעשות עוד בכזאת".

וכדי להבין מדוע לא חששו מופלגי התורה בפרנקפורט לכל החששות שנתבארו לעיל, הסביר הציץ אליעזר:

• איסור שהיה מחשש חיתוי - "צריכים לומר שסידרו באופן שיהא לזה דין של קטומה, כגון בהנחת חתיכת פח וכדומה. או שהיו סברי שעצם העובדא שסידרו שלא יהא דלוק מערב שבת, כי אם שיידלק מאליו בשבת בשעה היעודה, וכן עצם העובדא ששמו הקדירה על הכירה מערב שבת בדרך המותר, זהו בעצמו ההיכר וההזכרה שלא יבואו לחתות, ולא מצינו בחז"ל שאסרו בכחאי גוונא".

• חשש שיבוא להניח על כירה בשבת - "לא חששו כלל שמא יבואו להשים הקדירה גם בשבת גופא, מפני שבנידונם עכ"פ רואים את הלונט כל הזמן שמהבהבת, לכן לא היה מקום לחשוש לפן יטעו להשים הקדירה גם בשבת גופא לפני שיודלקו העצים".

• מגיס - "וגם לא חששו לשמא יגיס,

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון יב (תיח-תכ), תשרי תשע"ח

ככירה שאינה גרופה וקטומה, שאסור להשהות על גבה מאכלים שאינם מבושלים. ולכן אסור להפעיל את המיחם על ידי שעון שבת [אף שהשעון ערוך מערב שבת] אם המים שבתוכו עדיין לא נתבשלו, משום שבשעה שהמיחם נדלק יש מצב של שהיה אסורה, שהמים מתבשלים והולכים על גבי האש. ובמקרה שהמים שבתוך המיחם כבר התבשלו וחזרו והצטננו. עיין לעיל (הערה יא) שהבאנו שהפרי מגדים מביא שמנהג העולם היה שלא לחוש בזה לאיסור שהייה, ודן ליישב זאת וסיים דעדיין צ"ע. והבאנו מהחזון איש שהיקל שאין איסור שהייה בתבשיל שהתבשל והצטנן אף שיש בו רוטב".

הנחת תבשיל מבושל על כירה כבויה בשבת שתידלק ע"י שעון שבת והתבשיל יתחמם

יב. בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סימן כו) דן בשאלה: "תבשיל שרובו רוטב ומרק שנצטנן, האם מותר ליתנו בשבת על פלטה של שבת בעודה כבויה, ונדלקת אחר כך ע"י שעון שבת, כעבור שעה, לחמם המאכל בחום שהיד סולדת בו.

בתשובתו הביא הגר"ע יוסף את דברי החזון איש [אות ט] שכל זמן שבשבת יש מציאות של תבשיל הנמצא על כירה ויש חשש חיתוי, אין לאפשר זאת. ולכן גם כשמניח בערב שבת תבשיל על כירה שתידלק בשבת באמצעות שעון שבת, כל זמן שיש חשש חיתוי, כי התבשיל לא התבשל כל צורכו, יש לסלק את התבשיל ברגע שתידלק הכירה בשבת. וכתב על דבריו: "אודות מה שכתב החזון איש בגזירת שמא יחתה, הנה בפלטה של שבת, או בתנור שהסירו את כפתוריו, שאי אפשר לשנות דרגת החום, לא שייך שמא יחתה, שהרי אי אפשר להעלות מדת החום שלה. וכן כתב הגאון מופת הדור הגרצ"פ פרנק בתשובה שהובאה בירחון קול תורה (אייר תשכ"ג), ושוב נדפסה בחיבורו שו"ת הר צבי (חאו"ח סי' קלו). ויש עוד סברא נוספת להתיר לגבי חשמל, כמ"ש הגאון המובהק רבי יוסף גרשון הורביץ בספר גידולי

חימום מים שכבר נתבשלו בערב שבת באמצעות שעון שידליק את המיחם בשבת

יא. הבית יוסף (או"ח סי' שיח סע' ד) הביא את מחלוקת הראשונים האם יש בישול אחר בישול בדבר לח שנצטנן לדעת הרא"ש (שבת פ"ג סימן יא) בדבר לח שנצטנן יש בישול אחר בישול מהתורה [וכן דעת הטור ורובנו יונה]. אולם מדברי הרמב"ם (הלכות שבת פ"ט ה"ג), הרשב"א (שבת מ, ב) והר"ן (שבת יט, א בדפי הרי"ף) שלא חילקו בין דבר לח לדבר יבש, משמע כי גם בדבר לח שנצטנן לגמרי, אין בישול אחר בישול. להלכה הכריע מרן השו"ע (או"ח סי' שיח סע' ד) כדעת הרא"ש, שאין בישול אחר בישול בדבר יבש, אך בדבר לח יש בישול אחר בישול. והרמ"א פסק (סי' שיח סע' טו) "ונהגו להקל [שאין בישול אחר בישול בדבר לח] אם לא נצטנן לגמרי".

לאור האמור, כתב הפרי מגדים (סי' רנג אשל אברהם ס"ק מא) שהיות ופוסקים להלכה שבדבר לח שנצטנן לגמרי יש בישול אחר בישול, לכאורה יש לאסור גם להשהותו על האש בערב שבת, אלא אם כן נתחמם מבעוד יום. ולכן תמוה מנהג העולם שהיו נותנים מערב שבת מים בקדירה הקבועה בתנור, והיו מתבשלים בערב שבת ומצטננים בליל שבת כאשר כבה התנור, ולאחר שהוסק התנור על ידי עכו"ם בשבת בבוקר, היו המים חוזרים ומתחממים. ותמה הפרי מגדים, מדוע אין איסור שהיה בשבת בבוקר כשהמים הצוננים מתחילים להתחמם. וכתב הפרי מגדים, כי יתכן והעולם סומכים לענין איסור שהיה על הפוסקים הנוקטים שאין בישול אחר בישול אף בלח שנתבשל ונצטנן, ולמעשה סיים ב"צריך עיון".

לעומת זאת החזון איש (או"ח סי' לו ס"ק כז) טען שגם לשיטת הראשונים הסוברים שיש בישול אחר בישול בלח שנצטנן, עם כל זאת אין לחשוש לאיסור שהיה, ומותר להשהותו "מכיון שהוא כבר מבושל, לא יבואו לחתות". על פי דברי הפרי מגדים, כתב בספר ארחות שבת (פ"ב סע' לב) "מיחם חשמלי דינו

שיש בישול אחר בישול בלח, ומרן פסק להחמיר, ככל ספיקא דאורייתא לחומרא. אבל מכלל ספק בפלוגתא דרבוותא לא נפקא. ומעתה בגרמא, כגון נדון דידן שנותן הקדרה על גבי הפלטה שהיא כבויה, ורק לאחר מכן נדלקת ע"י שעון שבת, כיון שלדעת רוב הפוסקים גרמא שרי אפילו שלא במקום הפסד, הו"ל ספק ספיקא ולקולא".

וסיים: "והלום נדפס שו"ת "אורחותיך למדני" וראיתי (בחאו"ח סי' סה) שהאריך בנדון דידן כיד ה' הטובה עליו [ובין השאר הסתמך גם על מש"כ בשו"ת יחיה דעת (ח"ב סי' מה), שאין לאסור בנדון דידן מטעם איסור שהיה או חזרה, שמא יחתה בגחלים, שגזירות אלו אינם שייכות לגבי פלטה חשמלית, שאין כאן הגבלת האש כנודע], והעלה, הילכך נראה למסקנא דדינא שיש להתיר בנדון דידן, ואין כאן חשש לא משום מגיס ולא משום זילותא דשבת. וכן עיקר להלכה ולמעשה.

לסיכום: מצאנו שלוש שיטות, בנדון הנחת **תבשיל בערב שבת** על כירה שתידלק בשבת באמצעות שעון:

המתירים גם תבשיל שאינו מבושל - הרב פרנק, הרב הענקין והרב משאש.
המתירים אוכל שאינו מבושל על כירה שאין חשש חיתוי גחלים - חזון איש, ושמירת שבת כהלכתה, גבורות אליהו ומלמד להועיל.
האוסרים גם תבשיל מבושל - ציץ אליעזר וחלקת יעקב. וכן הביא בספר אוצרות השבת (פרק ב אות מ) בשם הגר"ש ואזנר "שאין להניח לכתחילה בערב שבת על גבי כירה כבויה שעומדת להידלק בשבת על ידי שעון, אפילו אם הכירה גרופה וקטומה **והמאכל יבש ומבושל** כל צורכו. ואף דמדינא שרי דמוכח מהחזון איש, אמנם למעשה מורים להחמיר בזה לכתחילה".

...

לדעת הגר"ע יוסף, מותר להניח **בשבת**, על גבי פלטה חשמלית כשהיא כבויה, תבשיל שנתבשל בערב שבת, ואף שלאחר מכן הפלטה תידלק באמצעות שעון שבת, והתבשיל יחומם, אין איסור בדבר.

...

בנדון חימום **מים** במיחם חשמלי שעתיד להידלק בשבת באמצעות שעון:

מה"מעשה רב" של הלומדים בפרנקפורט, יש ללמוד להתיר לחמם במיחם שעתיד להידלק בשבת באמצעות שעון, גם מים שלא נתבשלו כלל. אולם מדברי הציץ אליעזר והארחות שבת, נראה שהתירו רק חימום מים שנתבשלו בערב שבת.

פרק ג: מכונת קפה ומכשיר אופה לחם בשבת

ממוצא דברי הפוסקים שנתבארו לעיל, נבוא לדון האם מותר לכוון את מכונת הקפה שתדלק באמצעות שעון שבת, לשם הכנת קפה טרי ומשובח בשבת בבוקר. וכמו כן האם מותר להשתמש

♦ מוריה, שנה שלושים וחמש, גליון יב (תיח-תכ), תשרי תשע"ח

בשבת מכשיר 'אופה לחם', שהוא תנור מיוחד שמכניסים לתוכו לחם או חלות, ומכוונים את פעולתו באמצעות שעון.

יש לציין כי במכשירים אלו אין חשש "חיתוי", דהיינו חשש שיגביר את הבערת האש, משום שבדרך כלל אין בהם מתגים להגביר את החום, אלא מתגי הפעלה בלבד. ולכן יש לעיין, האם בהפעלתם באמצעות שעון שבת עוברים על איסור "שהיה".

יג. בדרך כלל, בקפסולות הקפה שמשמשים בהם במכונות הקפה המצויות, פולי הקפה אינם מבושלים אלא עוברים תהליך של יבוש וקלייה, וכמו כן המים הנמצאים במיכל אינם מבושלים מבעוד יום.

מבעוד יום, שתידלק בשבת ותבשל את הקפה והמים הנמצאים בה כבר מערב שבת, וכפי שפסקו להלכה רבני ישיבת אהבת שלום בירושלים (ספר בית הוראה, ח"א סימן ריח) לפנינו דבריהם:

"בדין שהיה בשבת, מצינו מחלוקת באחרוני זמנינו גבי פלטה חשמלית שאין בה אפשרות לשנות את מידת החום: דעת הגר"ש אלישיב לאסור, וכמ"ש בספר שבות יצחק (שהיה וחזרה פ"ח אות ל) שלא חילקו חכמים בגזירתם בין דבר שאפשר לחתות ובין דבר שאי אפשר לחתות בו. וכן כתב בספר חוט שני (ח"ב פכ"ו סק"ז) דאין הפלטה כגרופה וקטומה, וצריך לעשות היכר, וכיון שאין האש גלויה ואין מתעסקים בה סגי בהיכר כל שהוא ע"י הנחת נייר כסף וכדומה.

אולם באגרות משה (או"ח ח"ב סי' עד, בישול אות לה) כתב דבאופן דאי אפשר לבשל על הפלטה החשמלית אלא רק לשמור על חום התבשיל, אינה בכלל הגזירה. ועל פי כל הנ"ל אי אפשר להתיר במכונת הקפה כיון שלא חילקו חכמים בגזירתם. ואף לפי חילוק האגרות משה הלא כאן המכונה מבשלת את הקפה.

אולם הגרש"ז אויערבך (הובאו דבריו בספר שמירת שבת כהלכתה פ"א הערה פג) נתן עוד טעם, דכיון שאי אפשר להגביל את מידת חומה של הפלטה, מותר. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סוף סי' ל) ובאור לציון (ח"ב פ"ז תשובה א). ועל כן המיקל להכין מערב שבת את מכונת הקפה, יש לו על מה לסמוך, ובאופן שאי אפשר לשנות את מידת החום, עד כאן דבריהם.

ולכן במכונת הקפה המצויה בביתי, שאין בה מתגים להגברת החום, אין כל חשש לאיסור שהיה, היות ולא ניתן לשנות בשבת את מידות

ונראה כי בהפעלת המכונה באמצעות שעון שבת, אין איסור בישול. וכפי שדייק ידידי רבי נחום סוער, מדברי החזון איש [לעיל אות ט] שהתיר להניח קדרה בערב שבת על כירה שעתידי להידלק בשבת על ידי שעון שבת, וחילק בין תבשיל שהתבשל לתבשיל שלא התבשל. וחילוק זה הוא בדיני שהיה וחזרה, כמבואר בדבריו שם, שרק בתבשיל שלא התבשל יש חשש שמא יחתה [כדברי החזון איש שכירה המופעלת על ידי חשמל נחשבת כאינה גרופה וקטומה] ולכן אסור להניחו בערב שבת בתנור שידלק בשבת. אבל בתבשיל שכבר התבשל אין חשש שמא יחתה, ומותר להניחו בערב שבת בתנור שידלק באמצעות שעון בשבת. החזון איש לא התייחס כלל למלאכת בישול, ולא כתב שאם השעון ידליק את התנור או הכירה בשבת ויבשל את המאכל, יש בזה איסור בישול. ומוכח איפוא, שבהדלקת התנור או הכירה באמצעות שעון שבת, מעשה הבישול לא מתייחס לאדם שכיוון את שעון השבת, כי הבישול נעשה מעצמו, והאדם הרי לא הניח את הקדירה או את התבשיל על האש. נמצא כי החשש הוא רק לאיסור "שהיה" של הקדירה על הכירה שיבוא לחתות ולהגביר את האש.

ואמנם נחלקו פוסקי דורינו, האם יש איסור שהיה בפלטה חשמלית שאין בה אפשרות להגביר את החום. ולכן לדעת הסוברים שאין איסור שהיה, הוא הדין שאין איסור שהיה בהכנת קפה כאשר מכוונים את מכונת הקפה

מוריה, שנה שלוש וחמש, גליון יב (תיח-תכ), תשרי תשע"ח ♦

וכשם שלדעתי יש לנטות לקולא בחידושים טכנולוגיים בשעה שיש בהם צורך גמור, ואי אפשר בלאו הכי, ואין כל כוונה לזלזל בקדושת השבת. כך לדעתי יש להחמיר ביותר, בדבר שאין בו צורך אמיתי ואין בו כל שעת הדחק, אלא שיש בני אדם שנטיית לבם לנצל את הטכנולוגיה כדי לעשות את מה שאסור לעשות בידיים, ולהשיג בשבת דרך מתוחכמת מה שאסרה תורה בדרך המקובלת. ונטייה זו יש לדחות בכל תוקף, ויש בזה סכנה גדולה לשבת קדשינו.

ומשום כך לענ"ד, כשם שיש לנו להקל בהפעלת מזגנים על ידי שעון שבת, כיון שבזמנינו יש צורך חיוני במיזוג אויר, ושעת הדחק גדול הוא. משא"כ בנדון דידן של מכשיר אופה לחם שאין בו כל שעת הדחק, למה לן להיכנס בפרצה דחוקה ללא כל צורך חיוני.

ועדיף שנאמר בפה מלא, שאף שלפי ההלכה יש צד להקל, אוסרים אנו כדי להרחיק את האדם מהעבירה ולעשות סייג לתורה, בכח שיש בידינו. ולבי נוטה יותר לדרך זו, דחיים אנחנו בתקופה שכל אחד חכם בעיניו יותר מחכמת שלמה, ואם נגבב סברות להחמיר, יבואו אחרים לסתור הבנוי ולעקור הנטוע, ונמצא שם שמים מתחלל. ועוד יפרסמו הדבר שגדולי התורה מגבבים סברות נגד האמת, כדי להחמיר על ההמון, ויביא הדבר לחילול שם שמים ולזלזול בהוראת חכמים.

ומשום כך נראה טפי, דהנהגה הראויה בזמננו, לכתוב ולפרסם את האמת הצרופה, דאף שמצד ההלכה יש צדדים לכאן ולכאן, יש לנהוג בזה איסור גמור משום מיגדר מילתא ומתוך דאגה לקדושת השבת ושלמות התורה, עד כאן דברי הגר"א וייס.

ולפי דבריו יתכן ויש מקום לאסור מהנימוקים הנ"ל גם את השימוש במכונת הקפה באמצעות שעון שבת.

...

החום. ומכיוון שאנחנו מכוונים את פעולת המכונה מבעוד יום, וכל החומרים נמצאים בה כבר באותה שעה, לאור האמור לעיל אין בזה איסור, ומותר לשנות בבוקר מהקפה המשובח המוכן על ידי המכונה באמצעות שעון השבת.

יד. והנה ידידי רבי אשר וייס, גאב"ד דרכי הוראה בירושלים כתב בתשובה העתידה לראות אור בכרך הבא של שו"ת מנחת אשר, לדון באפיית חלות במכשיר "אופה לחם" המופעל באמצעות שעון שבת: "הנה פשוט ומבואר דאף בתנור גרוף וקטום דמותר לשהות עליו ולהחזיר בו, מכל מקום אסור ליתן בו לכתחילה בשבת. ונחלקו גדולי הזמן בפלטה של שבת שמניחים עליו את החמין בשבת והוא נדלק בעיצומו של יום השבת על ידי שעון שבת, אם הוי כנתינה לכתחילה ואסור, או שמא מותר, והוי בכלל שהיה. דעת החזון איש [לעיל אות ט] להקל, כיון שנותן את החמין על גבי הפלטה מערב שבת, הוי כשהיה בעלמא. אך יש מחמירים בזה, וכן כתב באגרות משה (או"ח ח"ד סי' ס'), ובמנחת יצחק (ח"ד סי' כו). אמנם לדעתי ודאי יש מקום לסמוך על דעתו הגדולה של רבנו החזון איש במילתא דתליא בסברא, ובפרט בדברנו, דספיקא דרבנן לקולא".

ברם למעשה, מיאן רבי אשר וייס להתיר את השימוש במכשיר "אופה לחם" באמצעות שעון שבת, מהנימוקים הבאים: "והנה אף שפלפלתי בצדדים השונים בשאלה זו, והראתי פנים לכאן ולכאן, להקל ולהחמיר. נראה עיקר דאין להקל בזה כלל, ויש בזה פירצה גדולה בקדושת השבת ובחומת הדת, ואבאר את השקפתי בענין זה.

הנה מצד אחד אומר אני, דאין בידינו לשים עצמינו כדייני גזירות שבירושלים לגזור גזירות ותקן תקנות, כאילו חכמי קדם אנחנו, שבידם התורה והתעודה. אך מאידך גיסא, באמת מוטל על חכמי כל דור ודור לחזק את בדקי הבית לגדור גדר ולעמוד בפרץ בשעה ובענין שהשעה צריכה.

"חומרות" או "גזירות"

בנחרצות: "וזאת להודיע, כי בכמה מקומות תפסתי כן לסברא ברור דאין לגזור גזירות אחר חתימת הש"ס".

טו. אולם לענ"ד יש הבדל גדול יש בין חומרות לבין גזירות.

וכמו שכתב בנחרצות בשו"ת אז נדברו (ח"ט סימן סד) כתב: "מה שכתבתי להחמיר צלצול הטלפון בשבת ע"י הכנה מערב שבת כדי לעורר אותו, וכבודו אוסר משום השמעת קול וכלי שיר. זה אינו נכון, כמבואר היטב בסימן של"ח בביאור הלכה ס"א ושם בשו"ע סעיף ג'. ואין זה שאני מצלצל שערן המעורר דכבר נהגו להקל בזה. ומה שרוצה לומר דגזירתי, זה כלל גדול הוא שמביאים מירושלמי שאין עושים גזירות חדשות. ושמירת שבת כהלכתו אין הפירוש דווקא להחמיר, אף שאנו צריכים להיות מיראי הוראה במקום שאין הדין ברור".

ואשר על כן, בבואנו לדון האם מותר או אסור להשתמש במכונת אופה לחם או במכונת קפה באמצעות שערן שבת, הרי שאם באנו לאסור מכח גזירה בנימוק של "מיגדר מילתא ומתוך דאגה לקדושת השבת ושלמות התורה", על פי האמור, פשוט שאין בכוחם של חכמי דורנו לגזור גזירות חדשות.

ואף באנו לאסור מכח חומרא, יש לבעל דין לומר, כי נדון השימוש במכונת אופה לחם או במכונת קפה באמצעות שערן שבת הוא שאלה באיסור דרבנן בלבד, וכלל ידוע הוא "בשל תורה הלך אחר המחמיר, ובשל סופרים הלך אחר המיקל", כמבואר במסכת עבודה זרה (ז, א) ונפסק ברמ"א (חו"מ סי' כה סע' ב).

ברור כשמש, שכל הרוצה להחמיר ולא להשתמש בדברים שמותר להשתמש בהם מעיקר הדין, קדוש יאמר לו. אין ספור פעמים מצינו בשולחן ערוך ובנושאי כליו את ההוראה "המחמיר תבוא עליו ברכה".

יחד עם זאת, כבר הביא הגר"ע יוסף [לעיל אות ה] את דברי הבן איש חי בספרו ידי חיים שכתב "החכמים הראשונים שהיה להם סמכות והכח לאסור את המותר משום גזרה, אינם מצויים עתה בזמנינו, ואנו אין בכוחנו לאסור את המותר משום גזירה. ואפילו בדבר הדומה ממש לדבר שגזרו בו חז"ל, הלכה פסוקה היא, שאין לנו לגזור איסור על דבר המותר מדינא, אלא רק מה שאסרו חז"ל בפירוש, והבו דלא להוסיף עלה". וכמבואר בדברי האנציקלופדיה תלמודית (סוף ערך גזרה, כרך ה עמ' תקמ) "כל דבר שלא גזרו רבותינו הראשונים, אין אנו גוזרים, אפילו דבר שיש לחוש לו יותר אין אנו חוששים, ואין גוזרים אלא מה שגזרו אנשי כנסת הגדולה ובתי דינים גדולים (תשובת שר שלום גאון). ואין לנו לגזור גזרות מדעתנו אחר דורות הגאונים. ואפילו בדבר שכבר גזרו חכמי התלמוד, אין לנו להוסיף על גזרות של דבריהם (שרי חמד, כללים מערכת ג אות יא), כגון אם הם לא גזרו איסור אלא לכתחילה, אין לנו להוסיף ולגזור אף בדיעבד". ובשרי חמד (שם) כתב

על כן לענ"ד נראה שהרוצה להחמיר ולא להשתמש במכונת אופה לחם ומכונת קפה באמצעות שערן שבת, הרשות בידו, אך ודאי שהשתמש בהם לענג את השבת במאכל ובמשתה, יש לו על מי ועל מה לסמוך.